

บทที่ ๒

หลักพุทธจริยศาสตร์

ก่อนที่จะทำความเข้าใจรายละเอียดของพุทธจริยศาสตร์ลำดับต่อไป ต้องมาทำความรู้จักจริยศาสตร์ก่อนเพื่อปูพื้นฐานให้เข้าใจจริยศาสตร์เสียก่อน เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องพุทธจริยศาสตร์ต่อไป ในนี้ที่จะทำความเข้าใจจริยศาสตร์ของตะวันตกเสียก่อน เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของจริยศาสตร์ตะวันตกกับพุทธจริยศาสตร์สืบต่อไป

๒.๑ จริยศาสตร์ตะวันตก

๒.๑.๑ ความหมายของจริยศาสตร์

ในที่นี้จะให้ความหมายของจริยศาสตร์ของแต่ละท่านที่ได้ให้ความหมายเอาไว้แล้วจะมาสรุปลงถึงจริยศาสตร์อีกครั้งหนึ่ง

Robert Audi กล่าวว่า จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นสาขาวิชาที่ศึกษาจริยธรรม (Morality) ซึ่งหมายถึงระบบการตัดสินคุณค่าบุคคล การกระทำ หรือกระทั่งเป้าหมายของชีวิตว่าถูกหรือผิด ดี หรือเลว ควรหรือไม่ควร โดยการศึกษาดังกล่าวอยู่ในขอบข่ายของวิชาปรัชญา มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า จริยปรัชญา (Moral Philosophy)^๑

A.K. Trivedi กล่าวว่า คำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆในชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความประพฤติของมนุษย์ว่ามีการกระทำอย่างไร การพุดคุยถ้อยหรือพุดประณามสิ่งเหล่านี้คือ เกณฑ์การตัดสินข้างต้นของจริยศาสตร์ จริยศาสตร์ คือ ความประพฤติขั้นพื้นฐานที่ว่าด้วยการกระทำที่ดี หรือไม่ดี^๒

William K. Frankena กล่าวว่า หลักศีลธรรมทางปรัชญาเป็นสิ่งสำคัญกว่าบรรทัดฐานทางศีลธรรมทั่วไป หลักการตัดสินคุณค่าทางจริยศาสตร์เป็นสิ่งที่ต้องตระหนักถึงความเสี่ยงที่เกิดจากผลของการตัดสินด้วย^๓

Balkrishna S. Pandit กล่าวสรุปโดยย่อไว้ว่า

๑. จริยศาสตร์คือการศึกษเกี่ยวกับเป้าหมายและอุดมคติในชีวิตมนุษย์

^๑ Robert Audi, *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, (Cambridge: Cambridge University, 1999), p. 284.

^๒ A.K. Trivedi, *A Manual of Ethics*, (Bombay: The Popular Book Depot, 1974), p. 1.

^๓ William K. Frankena, *Ethics*, (New Delhi: Private Limited New Delhi, 1997), p. 11.

๒. จริยศาสตร์ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ประยุกต์หรือธรรมชาติทางวิทยาศาสตร์
๓. ข้อปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์หรือทฤษฎีทางการปฏิบัติไม่ใช่จริยศาสตร์ทั้งหมด
๔. จริยศาสตร์ไม่ใช่ข้อจำกัดทางศิลปะ
๕. จริยศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา ส่วนวิทยาศาสตร์เป็นเพียงวิธีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงบางประการเท่านั้น^๔

วศิน อินทสระ กล่าวว่า จริยศาสตร์เป็นคำสันสกฤตแปลตามตัวอักษรว่า ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติหรือศาสตร์แห่งความประพฤติข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติ ตำราหรือวิชาว่าด้วยความประพฤติ ถือเอาใจความสำคัญว่า วิชาหรือตำราอันว่าด้วย อะไรควรเว้น อะไรควรทำ อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว^๕

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา กล่าวว่า จริยศาสตร์ แยกได้ ๒ คำ คือ จริย รากศัพท์มาจากภาษาบาลีแปลว่า ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ คำว่า ศาสตร์ รากศัพท์มาจากคำภาษาสันสกฤตแปลว่า วิชาความรู้เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น จริยศาสตร์ ตามรากศัพท์แปลว่า วิชาว่าด้วยความประพฤติหรือกิริยาที่ควรประพฤติ^๖

วิทย์ วิศทเวทย์ กล่าวว่า จริยศาสตร์เกี่ยวข้องกับคำว่า ดี และ ถูก นั่นเอง ในการพิจารณาเนื้อหาของจริยศาสตร์ อาจจะมีวิธีมองได้ ๓ ด้านด้วยกัน คือ

๑. เราต้องการค้นหาคำตอบว่าอะไรคืออุดมคติของชีวิตหรือนัยหนึ่งอะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์
๒. เราต้องการที่จะค้นหาคำตอบว่าอะไรคือ สิ่งที่ถูก หรืออีกนัยหนึ่งการกระทำที่ถูกนั้นเป็นอย่างไร

๓. ปัญหาที่พูดถึงค่าของจริยธรรม^๗

สถิต วงศ์สุวรรณ กล่าวว่า จริยศาสตร์หรือจริยปรัชญา (Ethics or theory of Morality) เป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องความประพฤติ ศึกษาถึงปัญหาคุณค่าความประพฤติ

^๔ Balkrishna S. Pandit, **Ethics**, (NaiSarak, Delhi: Surjeet Book Depot, 1998), p. 5.

^๕ วศิน อินทสระ, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

^๖ ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, **จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

^๗ วิทย์ วิศทเวทย์, **จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ม.ป.พ), หน้า ๑๓-๑๔.

กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หลักแห่งความดี ความถูกต้อง ความยุติธรรม คุณค่าของจริยธรรม หลักในการแสวงหาความดี^๔

มาลี ศรีเพชรภูมิ กล่าวว่า จริยศาสตร์ เป็นศัพท์ที่จากคำว่า จริยะ+ศาสตร์ หมายถึงวิชาเกี่ยวกับวิถีชีวิต หรือหลักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ จริยศาสตร์มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “ศีลธรรม” ซึ่งรู้จักกันทั่วไป หากจะมีเนื้อหาที่ต่างกันบ้างคงเนื่องมาจากศีลธรรมจำกัดขอบเขตกับข้อปฏิบัติ หรือศีลอย่างใดอย่างหนึ่งโดยตรง แต่จริยศาสตร์กินหมายหมายกว้างกว่าทั้งหลักการและวิธีการด้วย ทั้งสองมีเป้าหมายอย่างเดียวกันคือ เป้าหมายอันสูงสุดของชีวิต^๕

กล่าวโดยสรุปข้างต้นนี้แล้ว จริยศาสตร์ (Ethics) เป็นสาขาปรัชญาแขนงหนึ่งที่ว่าด้วยเรื่อง ความประพฤติ ศาสตร์แห่งความประพฤติ ข้อควรประพฤติรวมไปถึงความดีสูงสุดในชีวิตมนุษย์ และการแสวงหากฎเกณฑ์ในความประพฤติของมนุษย์ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร สิ่งใดควรประพฤติ สิ่งใดไม่ควรประพฤติ ซึ่งเป็นทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายชีวิตหรืออุดมคติสูงสุดในชีวิต โดยจริยศาสตร์จะตอบปัญหาว่าด้วยเรื่องความมีอยู่ของคุณค่า เกณฑ์การตัดสินความดี ความชั่วและอุดมคติสูงสุดในชีวิตว่าอันไหนดีอันไหนไม่ดี อันไหนควรประพฤติ อันไหนไม่ควรประพฤติ ฉะนั้นจริยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ให้คุณค่าในการประพฤติของมนุษย์ที่จะนำพาทางไปสู่อุดมคติสูงสุดในชีวิตเป็นอันดับต่อไป

๒.๑.๒ ลักษณะของจริยศาสตร์

ลักษณะสำคัญของจริยศาสตร์ พิจารณาตามความหมายและเนื้อหาสามารถแบ่งออกได้ ๔ ลักษณะประกอบด้วยดังนี้

๑. ลักษณะแห่งความประพฤติ คือ ลักษณะของการกระทำที่บ่งบอกถึงสิ่งที่ควรทำ ไม่ควรทำ หรือการกระทำที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ เป็นลักษณะของการศึกษาที่ว่าการกระทำในรูปแบบใด เรียกว่า ดี ควรทำ อันเป็นสิ่งที่ควรยกย่องชมเชย

๒. ลักษณะที่ว่าด้วยคุณค่า คือ ลักษณะที่บ่งบอกถึงความ ความชั่ว ควรไม่ควรแห่งความประพฤติ (พฤติกรรม) ของมนุษย์ โดยเปรียบเทียบกับความดีเลิศทั้งปวง

๓. ลักษณะที่ค้นหาสิ่งมีค่าสูงสุด คือ ลักษณะของการแสวงหาจุดหมายปลายทางแห่งชีวิตหรืออุดมคติชีวิตของมนุษย์ นั่นคือ การค้นหาว่า อะไรคือสิ่งที่มีค่ามากที่สุดในชีวิตมนุษย์

^๔ สถิต วงศ์สวรรค์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรพิทยา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๖.

^๕ มาลี ศรีเพชรภูมิ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (เพชรบุรี: โครงการตำรา คณะวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สหวิทยาการทวารวดี เพชรบุรี, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๗.

๔. ลักษณะที่เป็นนามธรรม คือ ลักษณะของการศึกษาเรื่องเหตุผลที่อยู่เหนือข้อเท็จจริงที่เป็นรูปธรรม ลักษณะที่เป็นนามธรรมคือลักษณะการใช้เหตุผลในเชิงวิเคราะห์ว่า อะไรเป็นสิ่งที่ควรจะเป็น

๕. ลักษณะแห่งการกระทำหรือพันธะหน้าที่ คือ ลักษณะของการศึกษาและพิจารณาเรื่องความจำเป็นในการกระทำและความมีเหตุผลในการกระทำนั้นๆ โดยมุ่งเน้นที่การปฏิบัติในความจำเป็นของกระทำนั้น โดยแยกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑. ทฤษฎีพันธะหน้าที่ คือ การกล่าวถึง ข้อผูกพันหรือผูกมัด หรือพันธะใดๆอันจำเป็นต้องกระทำ ไม่ว่าจะกระทำการใดๆ ๒. ทฤษฎีคุณค่าและคุณวิทยา คือ การกล่าวถึงการใช้เหตุผลในการตัดสินค่าหรือคุณค่า

๖. ลักษณะการพิจารณาค่าหรือคุณค่า คือ การศึกษาหรือพิจารณาในแง่ของค่าหรือคุณค่า คือความดี ความชั่ว หรือความเป็นสิ่งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ตลอดถึงการพิจารณาจุดหมายหรือคุณค่าของการกระทำ^{๑๐}

สรุปแล้วกล่าวได้ว่าลักษณะของจริยศาสตร์นั้นเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติสูงสุดของมนุษย์ที่ว่าด้วยเรื่องความประพฤติของมนุษย์โดยมีการเปรียบเทียบพฤติกรรมเหล่านั้นจากความดีทั้งหลาย ทั้งยังแสดงลงลึกลงไปให้เห็นอีกว่า ความถูกต้องความผิด ธรรมและอธรรมมีความแตกต่างกันอย่างไรและมีลักษณะเป็นศาสตร์นามธรรมที่กล่าวถึงคุณค่าต่างๆอีกด้วย

๒.๑.๓ เป้าหมายของจริยศาสตร์

เป้าหมายของจริยศาสตร์ประกอบด้วย ๑. ความจริง (Truth) ๒. ความงาม (Beauty) ๓. ความดี (Good) กล่าวคือว่า ๓ ประการนี้เป็นอุดมคติแห่งชีวิต (There are three ideals of human life) เรามีชีวิตอยู่เพื่อให้ได้รู้ความจริงที่ยังไม่รู้ เพื่อให้ได้เห็นความงามที่ยังไม่ได้เห็น และเพื่อขึ้นให้ถึงความดีที่เรายังขึ้นไม่ถึง ถ้าเรามีความตั้งใจอย่างนี้จริง เราจะได้รับประโยชน์จากเหตุการณ์ทุกอย่างที่ผ่านเข้ามาในชีวิตเรา ทุกอย่างจะกลายเป็นความจริง ความงามและความดี เราจะมองเห็นความงามแม้ในความทุกข์และความทุกข์นั้นเองเป็นปัจจัยให้เรารู้ความจริงและถึงความดีที่เรายังขึ้นไม่ถึง^{๑๑} จะเห็นได้ว่าจริยศาสตร์เป็นเรื่องราวของพฤติกรรมมนุษย์หรือการกระทำของมนุษย์ที่ควรจะเป็นไปหรือตั้งอยู่ โดยมีความจริง ความงาม และความดีเป็นเป้าหมายสูงสุด ซึ่งต้องพัฒนามาจากความจริง ความงามและความดี ตามลำดับ กล่าวได้ว่าเป้าหมายของ จริยศาสตร์คือหลักการพัฒนามนุษย์ให้ถึงพร้อมด้วยความบริบูรณ์ทั้งทางกายและทางใจ

^{๑๐} ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม, หน้า ๒ - ๔.

^{๑๑} วศิน อินทสระ, จริยศาสตร์, หน้า ๑๙ - ๒๐.

๒.๑.๔ ทฤษฎีจริยศาสตร์

ลำดับจากนี้จะกล่าวถึงทฤษฎีจริยศาสตร์ทางตะวันตกเพื่อทำความเข้าใจถึงทฤษฎีทางจริยศาสตร์ในทางตะวันตกนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งจะสามารถมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน

๒.๑.๔.๑ สุขนิยม (Hedonism)

สุขนิยม คือ ลัทธิที่ถือว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีสุดของชีวิต ไม่มีสิ่งใดที่มนุษย์ต้องการนอกจากความสุขสบาย การกระทำต่างๆของมนุษย์มิได้เป็นไปเพื่อคุณค่าในตัวเองของการกระทำนั้น แต่เป็นเพียงวิถีที่จะทำนำไปสู่เป้าหมายสุดท้ายคือความสุข สุขนิยมเชื่อว่าการกระทำทุกอย่างมีจุดหมายปลายทางอยู่ที่ความสุขสบาย สุขนิยมแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. สุขนิยมแบบอัตนิยม (Egoistic Hedonism) กลุ่มนี้ถือว่าความสุขของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ สุขนิยมแบบอัตนิยมสอนว่า ควรแสวงหาความสุขให้ตัวเองให้มากที่สุดโดยไม่ต้องคำนึงถึงผู้อื่นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อนำความสุขมาสู่ตัวเรา นักปรัชญาในกลุ่มนี้ประกอบไปด้วย อาริสติปปุส (Aristippus) เอพิคิวรุส (Epicurus) ซึ่งล้วนถือความสุขให้เกิดจากตนเองก่อนเป็นเป้าหมายสำคัญ

๒. สุขนิยมสากล (Universalistic Hedonism) กลุ่มนี้ไม่ได้เน้นความสุขของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ แต่เน้นความสุขของทุกคนในสังคม ความสุขที่เป็นส่วนรวมเรา นักปรัชญาในกลุ่มนี้ประกอบไปด้วย เจอรัมี่ เบนธัม (Jeremy Bentham) จอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) ซึ่งล้วนถือความสุขในส่วนรวมหรือความสุขของคนหมู่มากเป็นสำคัญ^{๑๒}

สุขนิยมจึงถือความสุขเป็นสิ่งที่ดี และเป็นพึงปรารถนาของมนุษย์ทุกคน ชื่อเสียง เกียรติยศ เงินทอง ความมั่งคั่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดี แต่ก็ยังมีค่าน้อยกว่าความสุข ความสุขเป็นความต้องการสุดท้ายของมนุษย์ทุกคนและเป็นเป้าหมายในชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่แสวงหาและปรารถนา

๒.๑.๔.๒ อสุขนิยม (Non-hedonism)

อสุขนิยม คือ ลัทธิที่ถือว่าความสุขไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด แต่มีสิ่งอื่นที่มีค่ากว่าความสุข เช่น ความสงบของจิตใจ และปัญญาความรู้ อสุขนิยมแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. ปัญญานิยม คือ กลุ่มที่ถือว่าปัญญาหรือความรู้เป็นสิ่งที่ดีสูงสุดและมีค่าในตัวเอง ความสุขเป็นเพียงวิถีที่จะนำไปสู่กิจกรรมทางปัญญาเท่านั้น ปัญญาหมายถึง ความสามารถในการใช้

^{๑๒} สัจจิตรา(อ่อนค้อม) ธรณีน, **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๔,(กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๓๙), หน้า ๖๘-๗๓.

เหตุผลเพื่อแสวงหาความจริง เป็นสิ่งที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์ มนุษย์จึงแตกต่างจากสัตว์ในแง่ที่ นักปรัชญาในกลุ่มนี้ประกอบด้วย โสกราตีส (Socrates) เพลโต (Plato) อริสโตเติล (Aristotle)

๒. วิมุตินิยม คือ กลุ่มที่เชื่อว่าสิ่งที่มนุษย์แสวงหาคือความสงบสุขของจิตใจที่ปราศจากทั้งความสุขและความทุกข์ ความสุขของจิตจะเกิดขึ้นได้ด้วยการระงับความอยากหรือกิเลส เมื่อไม่หวังอยากได้อะไรก็ไม่มีโอกาสเป็นสุขเพราะสมหวังหรือทุกข์เพราะผิดหวัง โดยกลุ่มนี้จะลัทธิที่สำคัญคือ ลัทธิชินิก (Cynicism) ลัทธิสโตอิก (Stoicism)^{๑๓}

อสุขนิยมจึงมีความเห็นว่าความสุขไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์แต่ความสุขเป็นกิจกรรมที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงความสงบของจิตใจและเกิดปัญญาความรู้ เมื่อไม่มีความอยากความสุขและความทุกข์ไม่เกิดขึ้นได้

๒.๑.๔.๓ มนุษยนิยม (Humanism)

มนุษยนิยม เป็นกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับสุขนิยมและอสุขนิยม คือ กลุ่มมนุษยนิยมมีความเห็นว่า สิ่งมีค่าที่มนุษย์ควรแสวงหาให้แก่ชีวิตมีได้หลายสิ่ง ความสุข ความสงบ และปัญญา ล้วนเป็นสิ่งมีค่าในตัวเองและเป็นสิ่งมีเท่าเทียมกัน ที่มนุษย์ควรแสวงหาให้แก่ชีวิต กลุ่มมนุษยนิยมตั้งอยู่บนพื้นฐานอภิปรัชญาแบบธรรมชาติ (Naturalism) ที่ถือว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามกระบวนการวิวัฒนาการของธรรมชาติ เช่นเดียวกับสิ่งอื่นๆ เช่น พืชและสัตว์ มนุษย์มีความต้องการทางด้านร่างกายเหมือนสิ่งมีชีวิตอื่นๆ นอกเหนือจากความต้องการทางร่างกายแล้ว มนุษย์ยังมีความต้องการทางด้านจิตใจ มนุษย์จึงมีชีวิตที่มีค่าในฐานะที่เป็นสัตว์เหนือสัตว์อื่นๆ ในโลก^{๑๔} จุดหมายของชีวิตในทรรศนะของมนุษยนิยมคือ การได้ลิ้มรสสิ่งมีค่าเหล่านั้นอย่างทั่วถึง และประสมกลมกลืนกัน ไม่ลุ่มหลงไปในสิ่งหนึ่งมากเกินไปจนละเลยสิ่งมีค่าอื่นๆ ที่ควรจะได้ลิ้มรสด้วย^{๑๕} ในสายตาของมนุษยนิมนั้นมองว่าสุขนิมนั้นเข้าถึงรากแท้ของชีวิต พื้นฐานของชีวิตคือร่างกาย ดังนั้นความสุขทางร่างกายจึงยังเป็นบทบาทของชีวิตแต่ชาวสุขนิยมมองโลกแคบไป^{๑๖} มนุษย์มิใช่ผลผลิตทางสสารวิฤตล้วนๆแต่กำหนดโดยมนุษย์เองเรื่องของมนุษย์เริ่มต้น เป็นไป และสิ้นสุดเบ็ดเสร็จกันที่มนุษย์ แต่ความประเสริฐและความต่ำทราม มนุษย์เป็นผู้ประกอบขึ้นเองและรับผิดชอบเอง^{๑๗}

^{๑๓} สุจิตรา (อ่อนค้อม) ธรณีน, **ปรัชญาเบื้องต้น**, หน้า ๑๔๘-๑๕๖.

^{๑๔} สกิด วงศ์สุวรรณ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, หน้า ๑๖๑-๑๖๒.

^{๑๕} รุ่งธรรม ศุจิธรรมรักษ์, **มนุษย์กับอารยธรรม หน่วยที่ ๓-๗**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๘), หน้า ๓๖๔.

^{๑๖} วิทส์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ม.ป.พ.), ๑๕๖.

^{๑๗} สิทธิ บุตรอินทร์, **ปรัชญาเปรียบเทียบมนุษยนิยมตะวันออกกับตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๕๔.), ๒๑.

มนุษย์นิยมเห็นว่าร่างกายของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญเพราะถ้าไม่มีร่างกายก็ไม่มีมนุษย์ส่วนจิตใจนั้นอาศัยร่างกาย ทั้งร่างกายและจิตใจไม่สามารถแยกออกจากกันเป็นอิสระได้ ฉะนั้นทั้งร่างกายและจิตใจจึงมีความสำคัญเสมอกันการกระทำของมนุษย์ก็เช่นเดียวกันมนุษย์กระทำสิ่งใดก็ย่อมรับผิดชอบของผลการกระทำนั้นไปทั้งดีและไม่ดี

๒.๑.๔.๔ จริยศาสตร์ค่าน์

ค่าน์มีความเห็นว่า ดี ชั่ว ผิด ถูก ซึ่งเป็นค่าทางศีลธรรมนั้นจะต้องตายตัว กล่าวคือ ถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือการกระทำอันใดอันหนึ่งดี มันจะต้องดีเสมอ โดยไม่เลือกเวลา สถานที่ สิ่งแวดล้อมหรือตัวบุคคลแต่อย่างใด^{๑๘} ศีลธรรมจะต้องเป็นเรื่องแน่นอนตายตัวปราศจากข้อแม้ ถ้าสิ่งๆ หนึ่งดี ความดีย่อมเป็นลักษณะที่ติดตัวสิ่งนั้นอยู่เสมอ สำหรับค่าน์การที่ตัดสินการกระทำอันหนึ่งว่า ดีหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับผลที่มันก่อให้เกิดขึ้น หลักที่เราควรยึดในการตัดสินใจว่าควรทำอะไร มิใช่ดูว่าทำ อย่างนั้นจะเกิดผลอะไร ความสุขมิใช่สิ่งดีที่สุดของชีวิต ดังนั้นจะใช้ตัดสินศีลธรรมไม่ได้^{๑๙} ทฤษฎี ศีลธรรมของค่าน์ที่มีความเชื่อมโยงกับการแบ่งแยกโลกเป็นโลกปรากฏและโลกที่จริงแท้ในตัวเอง โดย ค่าน์มองมนุษย์ว่ามีส่วนที่อยู่ในโลกจริงแท้ซึ่งเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับความสามารถทางเหตุผลของ มนุษย์ มนุษย์ในส่วนนี้มีอิสระ เป็นอธิปไตย เป็นจุดหมายในตัวเอง มีศักดิ์ศรีเหนือสิ่งที่อยู่แต่ในโลก ปรากฏเท่านั้น ความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์อยู่ที่ความสามารถในการรู้กฎศีลธรรมและยอมให้กฎนั้นมา กำหนดหลักการกระทำของตนและกฎศีลธรรมจะต้องเป็นกฎคำสั่งเด็ดขาดและไม่มีเงื่อนไข^{๒๐} แนวคิด ของค่าน์สรุปได้ว่า

๑. การกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี
๒. การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี คือ การกระทำที่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่
๓. การกระทำที่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่ คือ การกระทำที่เกิดจากศีลธรรม
๔. การกระทำที่ตั้งอยู่บนเหตุผล คือ การกระทำที่เกิดจากศีลธรรม
๕. การกระทำที่เกิดจากกฎศีลธรรม คือ การกระทำตามกฎสากล
๖. กฎสากล คือ กฎที่ทุกคนยอมรับ

^{๑๘} วิทย์วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น: มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๗.

^{๑๙} วิทย์วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป: มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ไทยร่มเกล้า จำกัด (ฝ่ายการพิมพ์), ม.ป.ป.), หน้า ๑๖๓ - ๑๖๔.

^{๒๐} เนืองน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์ตะวันตก: ค่าน์ มิลล์ ฮอบส์ รอลส์ ชาร์ต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖.

ซึ่งสามารถโยงให้เห็นได้ดังนี้ ความเห็นที่ทุกคนยอมรับ – กฎสากล – กฎศีลธรรม – เหตุผล – ความสำนึกในหน้าที่ – เจตนาดี – การกระทำที่ถูกต้อง^{๒๑} ตามพระคัมภีร์ของคัมภีร์แล้ว หน้าที่เป็นเรื่องสำคัญที่สุดในจริยธรรม การกระทำดี คือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี คือ การกระทำโดยสำนึกว่าเป็นหน้าที่ (Categorical imperative) โดยไม่คำนึงถึงเรื่องส่วนบุคคลหรือหวังผลตอบแทนใดๆทั้งสิ้น^{๒๒} การกระทำที่ดีจึงเกิดจากหน้าที่ หน้าที่ที่มาจากสำนึกของตน

๒.๒ พุทธจริยศาสตร์

๒.๒.๑ ความหมายของพุทธจริยศาสตร์

“พุทธจริยศาสตร์” มาจากคำ ๒ คำ คือ คำว่า “พุทธ” กับ “จริยศาสตร์” พุทธ (บาลี) ในคำนี้หมายถึง ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ ให้ความหมาย “พุทธ” คือ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน (ใช้เฉพาะกับพระพุทธเจ้า)^{๒๓} ส่วนคำว่า “จริยศาสตร์” มาจากคำ ๒ คำ คือ จริย กับ ศาสตร์ คำว่า จริยะ (สันสกฤต) แปลว่า ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติและ คำว่า ศาสตร์ (สันสกฤต) หมายถึง วิชาหรือความรู้ คำว่า จริยศาสตร์ ในภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า “Ethics” มาจากภาษากรีกว่า “Periethikes” ซึ่งรากศัพท์มาจากคำว่า “Ethos” แปลว่า ขนบธรรมเนียม^{๒๔} เมื่อรวมความแล้ว พุทธจริยศาสตร์ มีความหมายคือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมโดยผู้มีปัญญาตรัสรู้และวางไว้เป็นมาตรฐาน โดยที่ความประพฤติมนุษย์มีทั้งระดับเบื้องต้น ระดับกลาง และระดับสูงสุด เพื่อให้เห็นมนุษย์ได้ดำเนินชีวิตที่ดียิ่งตามๆแต่กำลังสติปัญญาของมนุษย์แต่ละบุคคลที่จะสามารถดำเนินตามได้ เพื่อไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแบบอุดมคติ^{๒๕} ทั้งนี้ยังมีความหมายรวมไปถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า “พระธรรมวินัย” ฉะนั้นพุทธ

^{๒๑} ประพัฒน์ โพธิ์กลางดอน, ผ่องพรรณ ปิ่นทรานนท์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (ม.ป.พ: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๙), หน้า ๗๔.

^{๒๒} น้อย พงษ์สนิท, **จริยศาสตร์: ปรัชญาว่าด้วยจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๕๔.

^{๒๓} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๐๑.

^{๒๔} กิรติ บุญเจือ, **จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๓.

^{๒๕} บทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา การประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา นานาชาติครั้งที่ ๑, **พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๒๖.

จริยศาสตร์จึงเริ่มต้นด้วยการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า^{๒๖} ดังนั้นคำว่า พุทธจริยศาสตร์ ผู้วิจัยจึงขอสรุปความหมายว่า จริยศาสตร์แนวพุทธศาสนาที่เป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม โดยเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ เพื่อไปสู่อุดมคติของชีวิตหรือความดีสูงสุดในพุทธศาสนา โดยที่อาศัยหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าพระธรรมวินัย

๒.๒.๒ ขอบเขตของพุทธจริยศาสตร์

๒.๒.๒.๑ ลักษณะทั่วไปของพุทธจริยศาสตร์

ตามหลักพุทธศาสนา ธรรมมีอยู่สองประเภท ประเภทแรก คือ ธรรมในความหมายว่าข้อเท็จจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ข้อเท็จจริงเหล่านี้พุทธศาสนาเชื่อว่ามีอยู่อย่างนั้นและมีอยู่ตลอดไป ไม่ว่าจะมีความรับรู้ข้อเท็จจริงเหล่านี้หรือไม่ก็ตาม ธรรมในความหมายนี้เรียกว่า สัจธรรม (Metaphysical Realities) ประเภทที่สอง คือ ธรรมในความหมายนี้ได้แก่หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาสั่งสอนประชาชน ธรรมในความหมายนี้เรียกว่า ศีลธรรม (Moral Rules) จากข้างต้นนี้ช่วยให้มองเห็นระบบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยองค์ประกอบสองส่วนหลักๆคือ

๑. ส่วนที่เป็นรากฐาน ได้แก่ สัจธรรม

๒. ส่วนที่เป็นศีลธรรมที่วางอยู่บนรากฐานของสัจธรรม

สัจธรรมที่เป็นรากฐานของระบบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนา คือ จิตนิยามกับกรรมนิยาม ระบบศีลธรรมในพระพุทธศาสนาวางอยู่บนความเชื่อที่ว่าสิ่งที่กำหนดการกระทำของมนุษย์ให้ดีหรือเลวคือจิต^{๒๗} ดังพุทธพจน์ที่กล่าวว่า

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า

มีใจเป็นใหญ่สำเร็จด้วยใจ

ถ้าคนมีใจชั่วก็จะพูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย

เพราะความชั่วนั้นทุกขย่อมติดตามเขาไป

เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียนไปฉะนั้น^{๒๘}

กระบวนการทำงานของจิตในพระพุทธศาสนานี้ดำเนินควบคู่กับกฎแห่งกรรม ดังนั้นว่า

^{๒๖} พระมหาชุตินทร โชติธมโม, "การศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

^{๒๗} สมภาร พรหมทา, *พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสเภณี ทำแท้ง และการุณยฆาต*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๕-๑๐.

^{๒๘} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

ธรรมเป็นกุศล ได้แก่อะไรบ้าง คือ กุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ, เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยกุศลมูลนั้น, กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อันมีกุศลมูลนั้นเป็นสมุฏฐาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นกุศล

ธรรมเป็นอกุศล ได้แก่อะไรบ้าง คือ อกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ และกิเลสที่ตั้งอยู่ฐานเดียวกันกับอกุศลมูลนั้น, เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิทยญาณขันธ อันสัมปยุตด้วยอกุศลมูลนั้น, กายกรรมวจีกรรม มโนกรรม อันมีอกุศลมูลนั้น เป็นสมุฏฐาน สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า ธรรมเป็นอกุศล.^{๒๙} ดังที่ว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วก็ย่อมได้ชั่ว^{๓๐}

พระพุทธจริยศาสตร์เชื่อว่าภายในใจคนเรานั้นประกอบด้วยรากเหง้าของความดีและชั่ว รากเหง้าของความดี ได้แก่ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง รากเหง้าของความชั่ว ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง รากเหง้าเหล่านี้อยู่ในภาวะที่พระพุทธศาสนาเรียกว่าเจตสิก เจตสิกเหล่านี้ผลักดันให้คนเราทำดีบ้าง ชั่วบ้าง เมื่อทำดีย่อมได้รับผลตอบแทนในทางที่ดี เมื่อทำชั่วย่อมได้รับผลตอบแทนในทางชั่ว พระพุทธองค์ทรงหยั่งเห็นข้อเท็จจริงข้างต้นจึงทรงกำหนดระบบศีลธรรมในพระพุทธศาสนา ทรงกำหนดระบบศีลธรรมขึ้นให้สอดคล้องกับสังขารที่ทรงค้นพบ ระบบศีลธรรมในพระพุทธศาสนาในแง่นี้คือระบบการวางตัวให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงในธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับจิตและกรรมเพื่อให้ได้ประโยชน์จากกฎเกณฑ์ในธรรมชาตินั้น^{๓๑} ลักษณะพระพุทธจริยศาสตร์มีลักษณะเป็นหลักปฏิบัติด้วยตนเอง ไม่มีอำนาจเหนือธรรมชาติสิ่งอื่นใดมาคอยช่วยบันดลในการตัดสินใจทั้งนี้ยังให้เชื่อตามหลักวิทยาศาสตร์ โดยเชื่อแบบมีเหตุมีผลด้วยสติปัญญาของตนเองที่ฟังมีและตระหนักรู้ได้ โดยพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในเกสปุตติสูตรโดยตรัสกับชาวกาลามะ ดังนี้

“กาลามะทั้งหลาย ก็สมควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะสงสัย สมควรที่จะลังเลใจ ท่านทั้งหลายเกิดความสงสัย ลังเลใจ ในฐานะที่ควรสงสัยอย่างแท้จริง มาเกิด กาลามะทั้ง ท่านทั้งหลาย

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา

อย่าปลงใจเชื่อด้วยถือสืบๆกันมา

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์

อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ(การคิดเอาเอง)

อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (หรือการคาดคะเนตามหลักเหตุผล)

^{๒๙} อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๖๓๓/๑๐๕๑-๑๐๘๘.

^{๓๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๙๐๓/๓๗๓-๓๗๔.

^{๓๑} สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณิ ทำแท้ง และการรณฆาต, หน้า ๑๑-

อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
 อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว
 อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณ์น่าจะเป็นไปได้
 อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือกันว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

กาลามะทั้งหลาย เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า “ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล” เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรละ (ธรรมเหล่านั้น) เสีย

กาลามะทั้งหลาย เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า “ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์” เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละ (ธรรมเหล่านั้น) เสีย เพราะอาศัยคำที่เรากล่าวไว้นั้น เราจึงกล่าวว่าเช่นนี้^{๓๒}

การที่พระพุทธองค์ทรงอธิบายคำว่าดีและชั่วข้อความอื่นๆที่ไม่ใช่ข้อความทางจริยศาสตร์ข้างต้นนี้คือหลักฐานสนับสนุนว่า ระบบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นธรรมชาตินิยม การที่ระบบจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเป็นแบบธรรมชาตินิยมนี้มีนัยแฝง (Implications) คือในทัศนะของพุทธจริยศาสตร์ปัญหาเรื่องความดีความชั่วสามารถถกเถียง อภิปราย และหาข้อยุติได้ด้วยการไปดูข้อเท็จจริงในธรรมชาติซึ่งเป็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ในทัศนะของพุทธศาสนาการอภิปรายปัญหาทางจริยศาสตร์ไม่แตกต่างจากกันอภิปรายปัญหาทางสังคมศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์^{๓๓} การกระทำ ที่นับว่าดี ชั่ว ถูก ผิด ควร หรือไม่ควร สามารถตรวจสอบได้โดยเกณฑ์ตัดสินตาม ระบบพุทธจริยศาสตร์ได้เสมอว่า นำไปสู่ความดีสูงสุดหรือไม่ ในพระพุทธศาสนาถือว่า ความดีสูงสุด คือความสมบูรณ์ตามแบบศีลธรรม และเป็นอิสระ

๒.๒.๒.๒ หลักการของพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักการแห่งความประพฤติและวิธีการปฏิบัติของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และผู้หมดจดจากกิเลสกล่าวคือ เป็นจริยศาสตร์และจริยธรรมที่สอนให้ชาวพุทธศาสนิกชนดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ไม่ให้ดำรงอยู่ด้วยความประมาท จึงสอนให้ชาวพุทธตื่นอยู่เสมอและให้เป็นอยู่และให้เป็นอยู่ด้วยความเบิกบานใจ ไม่ว่าจะเป็นอยู่ในสถานะใดก็ตาม โดยสอนให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า (พุทธี สรณิ คจฉามิ) พระสัจธรรม (ธมฺมํ สรณํ คจฉา

^{๓๒} อัง.ติก. (ไทย) ๑๒/๖๖/๒๕๗-๒๕๘.

^{๓๓} สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณิ ทำแท้ง และการอุณยฆาต, หน้า ๒๐ -

มิ) พระสงฆ์ (สงฆ์ สรรณ คจณามิ) เป็นที่พึ่งและการในการดำเนินชีวิต โดยที่พุทธจริยศาสตร์ จัดเป็นจริยศาสตร์และจริยธรรม ๕ ลักษณะ ดังนี้^{๓๔} คือ

๑. เป็นพุทธจริยธรรม คือ หลักการประพจน์และวิธีการปฏิบัติผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรม

๒. เป็นพรหมจรรย์ คือ หลักการปฏิบัติและวิธีการปฏิบัติที่ประเสริฐเพื่อทำที่สุดทุกข์ให้แก่ตัวเองตามวิธีการของอริยสัจ ๔ หรือตามแบบหลัก พรหมวิหาร ๔

๓. เป็นพระวินัย (ศีลธรรม) คือ กฎระเบียบ วิธีการหรือหลักการประพจน์ที่ทำให้คนมีกาย วาจา และใจดีและเป็นวิธีการประพจน์ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา

๔. เป็นสัจธรรม คือ สิ่งที่เป็นจริง ที่มีอยู่ในกระบวนการของธรรมชาติหรือกฎความเป็นจริงของธรรมชาติในแนวกว้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่โดยธรรมชาติ

๕. เป็นสามัญญลักษณะ คือ การที่เหมือนกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงหรือไตรลักษณ์ คือ อาการที่เหมือนกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ๓ ประการ หรือเป็นปฏิจจสมุปบาท คือธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเป็นแบบพลวัตหรือเป็นธรรมนิยาม คือ ธรรมชาติที่มีเหมือนกันอย่างแน่นนอน หรือธรรมฐิติ คือ ธรรมชาติที่มีหลักมีกฎเหมือนกันอยู่ ๓ ลักษณะ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น^{๓๕}

๒.๒.๓ แนวคิดพื้นฐานของพุทธจริยศาสตร์

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมในสังคมไทย โดยมีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความประพฤติ และอุปนิสัยของคนไทย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ชาวไทยนับถือมาแต่อดีต จึงมีความสอดคล้องและมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความเชื่อ วิถีชีวิตของคนไทย ประกอบกับพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาแห่งประโยชน์^{๓๖} สามารถนำหลักทางพุทธจริยศาสตร์เข้ามาแก้ไขปัญหาหรือตัดสินปัญหาต่างๆ ได้โดยวางอยู่บนกรอบของความถูกต้องตามศีลธรรม ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

๑. สัจธรรมที่เป็นกฎเกณฑ์ของข้อเท็จจริงทางธรรมชาติที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบว่ามิอยู่ในธรรมชาติของสรรพสิ่งคือ กฎแห่งความเป็นเหตุและผล เรียกว่า “หลักปฏิจสมุปบาท”

^{๓๔} พระเทพวินทร์ เทวินโท, แก่นพุทธจริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณการ, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^{๓๕} พระเทพวินทร์ เทวินโท, แก่นพุทธจริยศาสตร์, หน้า ๑.

^{๓๖} พระประดู่ ชินทนต์โต(เขื่อนเป็ก), “การวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาลบลภัยภายในสังคมไทยตามแนวพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า ๕๗.

๒. สัจธรรมที่เป็นกฎเกณฑ์ของข้อเท็จจริงทางสังคมของมนุษย์ที่พระพุทธองค์ทรงนำมาบัญญัติแล้วแนะนำอบรมสั่งสอนประชาชนในโลกนี้ เรียกว่า “หลักศีลธรรมหรือจริยธรรม”^{๓๗}

หลักธรรมประการแรกนี้จัดเข้าในหลักอภิปรัชญา (Metaphysics) ในพุทธจริยศาสตร์ เนื่องจากการอธิบายถึงความจริงอันสูงสุดที่เป็นสากลในโลกหลักธรรมประการเหล่านี้เรียกว่า “สัจธรรม” ซึ่งแสดงข้อเท็จจริงของธรรมชาติที่ดำรงอยู่ข้อเท็จจริงดังกล่าวเหล่านี้ยังอยู่ตลอดไปแม้พระพุทธองค์จะไม่เกิดขึ้นก็ตาม หลักธรรมประการที่สอง จัดอยู่ในหลักจริยธรรมในพุทธศาสนา เพราะเป็นส่วนหนึ่งของสัจธรรมซึ่งมีลักษณะในการอธิบายบรรยายข้อเท็จจริงของธรรมชาติและชักชวนให้กระทำตามหรือละเว้นการกระทำเหล่านั้นที่เป็นเหตุให้นำพาไปสู่ทุกข์หรือความเดือดร้อนแก่ตนและผู้อื่นอีกด้วย โดยหลักธรรมประการเหล่านี้เรียกว่า “ศีลธรรม” ศีลธรรมประการนี้ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตโดยเป็นหลักเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของสังคมและเอื้อกับสรรพสิ่งทั้งให้สอดคล้องในการกันเป็นอยู่ร่วมกัน

๒.๒.๔ ระดับของพุทธจริยศาสตร์

ในพุทธจริยศาสตร์ได้พิจารณาถึงเรื่องคุณค่าทางจริยธรรมเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ถูกผิด ควร ไม่ควร เหมาะสม ไม่เหมาะสม โดยการพิจารณาขั้นพื้นฐาน คือเจตนาที่เป็นกุศล ดังที่พระพุทธองค์กล่าวว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กัมมํ วทามิ เจตยิตวา กัมมํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า เจตนา คือ ตัวกรรม สัตว์ที่กระทำความกรรมด้วยกาย วาจา ใจก็ดี ย่อมมีการปรุงแต่งคือคิดนึกก่อนแล้วจึงทำ ดังนี้”^{๓๘} เห็นได้ว่าพุทธจริยศาสตร์ให้ความสำคัญถึงเจตนาเป็นหลักในการตัดสินหรือพิจารณาเกณฑ์ต่างๆ โดยในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงทุจจริต ๓ และสุจจริต ๓ เป็นหลักในการพิจารณา เนื่องจากสองประการข้างนี้ครอบคลุมได้ถึงประพฤติกรรมของมนุษย์และสามารถบ่งบอกได้ว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่มีและสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำ

๒.๒.๔.๑ ทุจจริต ๓

- ๑.) กายทุจจริต ความประพฤติชั่วด้วยกาย
- ๒.) วจีทุจจริต ความประพฤติชั่วด้วยวาจา
- ๓.) มโนทุจจริต ความประพฤติชั่วด้วยใจ

^{๓๗} พระมหาชุตินทร โชติธมโม, "การศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

^{๓๘} อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗

บุคคลผู้มีปัญญาทราวม ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และอกุศลกรรมอื่นๆซึ่งประกอบด้วยโทษไว้ตลอด ไม่ทำกุศลกรรมไว้เลย ทำแต่อกุศลกรรมไว้มากมายหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในนรก^{๓๙}

๒.๒.๔.๒ สุจริต ๓

๑. กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยกาย
๒. วจีสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา
๓. มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ

บุคคลผู้มีปัญญา ละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตและอกุศลกรรมอื่นๆซึ่งประกอบด้วยโทษได้แล้ว ไม่ทำอกุศลกรรมไว้ ทำแต่กุศลกรรมไว้มากมาย หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสวรรค์^{๔๐}

ระดับพุทธจริยศาสตร์ที่กล่าวมานี้ ครอบคลุมทั้งทางกาย ทางวาจาและใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีการกระทำ ที่เรียกว่ากายกรรม มีวาจาที่ใช้เรียกว่าวจีกรรมและใจในการนึกคิดที่เรียกว่ามโนกรรม ซึ่งผลของการกระทำเหล่านั้นจะดีหรือไม่ล้วนขึ้นอยู่กับเจตนาเป็นแรงผลักดันให้เกิดผลของพฤติกรรมของมนุษย์

๒.๒.๕ เป้าหมายของพุทธจริยศาสตร์

หลักลักษณะทั่วไปประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา คือ การแสดงหลักของการดำเนินชีวิต หรือหลักการปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมาย เพื่อเป็นการแก้ไขความทุกข์ แก้ปัญหาในชีวิต ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้คือ อตถะหรืออรรถ ๓ ประการดังนี้^{๔๑} คือ

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน
๒. สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องหน้า
๓. ปรมัตถะคือ ประโยชน์อย่างสูงสุด

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือประโยชน์ปัจจุบันซึ่งจัดเป็นจุดหมายในทางโลกียะ เพราะเกี่ยวข้องกับเงินทอง ลาภ ยศ สรรเสริญ หรือฐานะตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม ที่สามารถแสวงได้ในปัจจุบันหรือการที่มนุษย์สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจและสังคม^{๔๒} กล่าวอีกแง่คือเป็นเรื่องราวทั่วไป เรื่องการดำเนินชีวิต การเป็นอยู่ เรื่องทางวัตถุ ที่เห็นได้ชัดคือ ปัจจัย ๔ มี อาหาร ที่อยู่อาศัย

^{๓๙} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๖๔/๔๒๐

^{๔๐} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๖๕/๔๒๐

^{๔๑} ชุ.ช. (ไทย) ๓๐/๑๑๔/๔๖๓-๔๖๔

^{๔๒} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษาที่สากลเป็นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๙.

เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งพุทธศาสนาสอนว่าเป็นจุดหมายประการหนึ่งของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในเบื้องต้น

๒. สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์เบื้องต้น คือประโยชน์หรือจุดหมายในชีวิตชาติหน้าหรือความหวัง ความมั่นใจภายหลังจากละโลกนี้ไปแล้ว คือ ไปสู่โลกหน้าหรือประโยชน์ที่เกี่ยวกับคุณค่าของชีวิตและความมีจิตใจที่เจริญงอกงามในคุณธรรม^{๔๓} กล่าวอีกแง่คือ การพ้นจากเรื่องทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การมีฐานะ ลาภ ยศ สรรเสริญ ที่พัฒนามาสู่เรื่องจิตใจ เรื่องคุณธรรมต่างๆซึ่งเป็นเรื่องของการรับประกันชีวิตในเบื้องต้นว่า ชีวิตในเบื้องต้นจะเป็นไปในทางที่ดี

๓. ปรมัตถะคือ ประโยชน์สูงสุดได้แก่ นิพพาน ซึ่งนับเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์เป็นขั้นที่เป็นอิสระอยู่เหนือโลกมีจิตใจที่เบิกบานโปร่งใสสามารถแก้ไขปัญหาในชีวิตได้สิ้นเชิง^{๔๔} หรือใจเป็นอิสระ ความมีจิตหลุดพ้นปราศจากกิเลส

อีกประการหนึ่งพุทธศาสนาท่านได้แบ่งอรรถะไว้อีก ๓ ประการในแง่ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์มนุษย์ด้วยกัน^{๔๕} คือ

๑. อัตตัตถะ ประโยชน์ตน

๒. ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น

๓. อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

๑. อัตตัตถะ ได้ประโยชน์ทั้ง ๓ ระดับที่กล่าวข้างต้น ที่บุคคลพึงทำให้เกิดแก่ตนเองหรือพัฒนาชีวิตตนเองให้ถึง

๒. ปรัตถะ ได้แก่ประโยชน์ผู้อื่น คือ ประโยชน์ ๓ ระดับที่กล่าวข้างต้นที่พึงช่วยเหลือคนอื่นให้ผู้อื่นหรือเพื่อนมนุษย์ได้บรรลุถึงด้วยกันชักนำให้เขาพัฒนาชีวิตของเขาเองขึ้นไปจนเข้าถึงตามลำดับ

๓. อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์ร่วมกันหรือประโยชน์แก่สังคมทั้งหมด โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมและปัจจัยแวดล้อมต่างๆที่พึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา^{๔๖}

ดังนั้นเป้าหมายเป้าหมายของพุทธจริยศาสตร์ก็คือ การทำประโยชน์ตนเองให้ถึงพร้อมเสียก่อน จึงทำประโยชน์แก่ของผู้อื่นให้ถึงพร้อมตามและการทำความประโยชน์ตนและประโยชน์คน

^{๔๓} พระราชวรมณี(ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธศาสนากับชะตากรรมของสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๖๒-๖๓.

^{๔๔} พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษาที่สากลเป็นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, หน้า ๑๑๑.

^{๔๕} ชู.จุ. (ไทย) ๓๐/๑๑๔/๔๖๓-๔๖๔

^{๔๖} พระมหาสยาม ราชวัตร, “การศึกษาเปรียบเทียบไตรสิกขาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคกับคัมภีร์วิมุตติมรรค”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๔๐.

อื่นให้ถึงพร้อมเดียวกัน เพราะเมื่อทำประโยชน์ตนเองได้ถึงพร้อมแล้วก็ย่อมสามารถทำประโยชน์คนอื่นให้ถึงพร้อมตามได้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

๒.๒.๖ วิธีการเข้าสู่เป้าหมายพุทธจริยศาสตร์

วิธีการเข้าถึงเป้าหมายของพุทธจริยศาสตร์นั้นต้องเอาศยไตรสิกขา เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองให้เข้าถึงเป้าหมายพุทธจริยศาสตร์ ไตรสิกขาเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เริ่มต้นจากการศึกษาเพราะการภาวนาหรือการพัฒนานั้นแท้จริงคือสิ่งเดียวกันกับการศึกษาหรือศึกษาโดยสอดคล้องกับองค์ประกอบของการดำเนินชีวิตของมนุษย์^{๔๗} ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏเป็นที่ยืนยันให้เห็นถึงความสำคัญอันเป็นข้อกำหนด ที่เป็นลักษณะเด่นของไตรสิกขาว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ ประการนี้แล ภิกษุผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง มีปัญญา พังพินิจ มีสติ คัมภรอกอินทรีย์ ครอบงำทุกทิศด้วยอัปปมาณสมาธิ ประพฤติอิสิลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา เมื่อก่อนฉันใด ภายหลังก็ฉันนั้น ภายหลังฉันใด เมื่อก่อนก็ฉันนั้น เบื้องต่ำฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องต่ำก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติและมีความประพฤติบริสุทธิ์ ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก ท่านผู้ประกอบด้วยวิมุตติอันเป็นที่สันต์ตนหาย่อมมีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรมเพราะวิญญานดับสนิทเหมือนความดับแห่งประทีปฉะนั้น”^{๔๘}

หลักไตรสิกขาจึงมีความสำคัญเป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิตที่สามารถปฏิบัติได้ง่าย ผู้ประพฤติปฏิบัติมีจริยาวัตรที่ติงาม บำเพ็ญประโยชน์ตนและส่วนรวมด้วยเต็มใจ สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ในการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเองให้มีความก้าวหน้า มีความสุข ทำให้บรรลุถึงสิ่งที่ประเสริฐจนทำให้เราสามารถพ้นทุกข์ได้หลักธรรมในไตรสิกขาประกอบด้วย

๒.๒.๖.๑ อธิสิลสิกขา (ศีล)

อธิสิลสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีสีล สำรวมด้วยกายสังวร ในปาติโมกข์๑ สมบูรณ์ด้วยอาจาระ๒และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ คือ สีลขันธเล็ก๓ สีลขันธใหญ่๔ สีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้นเป็นความ ประพฤติ

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

^{๔๘} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐

เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่ง ธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา^{๔๙}

ศีลในที่นี้ คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านความประพฤติ ทางกาย ทางวาจา และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่เพื่อนมนุษย์ และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้ถูกต้องเพื่อเกิดประโยชน์และผลดีต่อกันและกันกล่าวคือ ศีลเป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรม

๒.๒.๖.๒ อธิจิตตสิกขา (สมาธิ)

อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารณ์สงบ ระวังไปแล้วบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มี วิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไปมีอุเบกขา มีสติ-สัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็น สุข เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่ มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่นี้ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา^{๕๐}

สมาธิในที่นี้ คือ การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตนา และแรงจูงใจ การฝึกจิตให้สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่านไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย คือเกิดจากการที่ได้ฝึกจิตดีแล้ว ซึ่งช่วยให้การคิดสามารถคิดได้ชัดเจน ทะลุตลอดไปร่ง ฉะนั้นจิตที่ฝึกดีแล้วจึงเป็นฐานในการทำให้เกิดปัญญา กล่าวคือ เป็นเรื่องของการฝึกในด้านจิตหรือระดับจิตใจ

๒.๒.๖.๓ อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา)

อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญอันประเสริฐยิ่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิด ทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริง ว่า “เหล่านี้อาสวะ” เธอรู้

^{๔๙} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑ /๔๘.

^{๕๐} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑ /๔๙

ตามความเป็นจริงว่า “นี้อาสวสมุทัย” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ อาสวนิโรธ” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา^{๕๑}

ปัญญาในที่นี้ คือ การพัฒนาปัญญาเพราะปัญญาเป็นตัวแทนทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด เนื่องจากปัญญาช่วยให้ดำเนินชีวิตเข้าสู่ความดีงาม ช่วยให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต

ไตรสิกขา นั้นเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์คือจัดตั้งระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ทั้งหลักการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงาม ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์^{๕๒} ทั้งนี้ไตรสิกขาเมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติทั่วไปนี้ ก็จะปรากฏในหลักของโอวาทปาฏิโมกข์ ๓ อย่าง^{๕๓} คือ

๑. สัพพปาปัสสะ อกรรมัง หมายถึง การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทั้งทางกาย ทางวาจา จัดเป็นศีล

๒. กุสลัสสูปสัมปทา หมายถึง การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม จัดอยู่ในการปฏิบัติจิต เรียกว่า สมาธิ

๓. สจิตตปริโยทปนัง หมายถึง การทำจิตของตนให้ผ่องใส จัดเป็นการฝึกปฏิบัติในขั้นสูงสุด เรียกว่า ปัญญา^{๕๔}

สรุปได้ว่า ไตรสิกขา มีความสำคัญในฐานะที่หลอมรวมสิกขาบทในโอวาทปาฏิโมกข์ เช่น โอวาทปาฏิโมกข์ ถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ การละเว้นความชั่ว มุ่งแต่ทำความดีและทำใจให้ผ่องใส ซึ่งต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์รวมทั้งการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานมีความเกื้อกูลต่อกัน กระบวนการในการพัฒนาตนเองต้องทำตนเองให้บริบูรณ์ด้วยศีล บริบูรณ์ด้วยสมาธิและบริบูรณ์ด้วยปัญญา

^{๕๑} ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑ /๔๙.

^{๕๒} พระครูวิสุทธิธีรคุณ (ธีระ จิตตวิสุทธิ), “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ของโรงเรียนวิถีพุทธ ในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๗๑.

^{๕๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๑๑-๖๑๒.

๒.๒.๗ เกณฑ์การตัดสินในพุทธจริยศาสตร์

เกณฑ์การตัดสินจริยธรรมเบื้องต้นในพุทธจริยศาสตร์ก่อนอื่นต้องกล่าวถึงสิ่งสำคัญที่สุดก่อนอันดับแรกของมนุษย์นั่นคือ ตัวของมนุษย์เอง การจะวินิจฉัยว่าอะไรถูกหรือผิดจะต้องมีมาตรฐานในการวินิจฉัย และมีหลักในการวินิจฉัยเพราะหลักการทางจริยธรรมเกี่ยวเนื่องกับการกระทำของมนุษย์ ดังนั้นสิ่งที่ต้องวินิจฉัยคือการกระทำของมนุษย์นั่นเอง เนื่องจากว่า ถ้าไม่มีการกระทำของมนุษย์ก็จะมีผลของการกระทำ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีหรือผลเสียทั้งต่อตนเองหรือผู้อื่นทั้งสอง การกระทำของสิ่งอื่นๆในธรรมชาตินั้นเป็นไปตามธรรมชาติเป็นไปตามธรรมชาติอื่นๆไม่มีความคิดที่จะขัดแย้งกับสภาวะธรรมของตัวเองหรือสิ่งอื่นๆ แต่การกระทำของมนุษย์อาจจะไม่เป็นไปตามธรรมชาติเพราะความไม่รู้และการมีซึ่งเจตจำนงเสรี ภายใต้การครอบงำของความโลภ ความโกรธ และความหลง อย่างไรก็ตามเมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยอันหนึ่งในกระบวนการแห่งปัจจุสมุปบาทแล้วย่อมไม่มีพันธะแห่งกรรม^{๕๕} เกณฑ์ในการประเมินคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ มีองค์ประกอบในการวัดถึง ๓ ระดับ เป็นเกณฑ์วัดที่ตายตัวเรียกว่าสัมบูรณ์นิยม (Absolutism) ถ้าจะวัดคุณค่าความประพฤติของมนุษย์ว่าถูกหรือผิด นั้นก็ให้เกณฑ์ทั้ง ๓ ระดับหรือ ๓ องค์ประกอบนี้ไปวัดดังนี้

๑. ปุพพเจตนา คือ มองที่สาเหตุระดับแรงจูงใจหรือความคิดที่จะกระทำได้แก่เจตนาการกระทำใดเกิดจากเจตนาดีกุศลเจตนาสิ่งที่กระทำอันเกิดจากเจตนาดีนั้นก็ถือว่าเป็นความดีเป็นบุญหรือกุศลตรงกันข้ามเป็นอกุศล

๒. มุญจนเจตนา คือ มองที่ขณะกระทำสิ่งที่กระทำลงไปทางกายวาจาหรือแม้แต่การคิดขอให้เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุจริต ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นต้นการกระทำไม่ทำร้ายตนเองและผู้อื่นก็ถือว่าเป็นจริยธรรมตรงกันข้ามเป็นทุจริตเป็นอกุศลกรรมบถ

๓. อปรเจตนา มองที่ผลของการกระทำนั้นหมายความว่าสิ่งใดที่กระทำลงไปแม้จะเกิดจากเจตนาดีหรือเป็นความหวังดีทำลงไปแล้วแต่สิ่งที่กระทำนั้นไม่ส่งผลเสียหายทำให้ตนเองและคนอื่น

^{๕๕} สงวน หล้าไพนทัน, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อัตลักษณ์ของพุทธจริยศาสตร์, หน้า ๑๓๗.

เดือดร้อนก่อนแต่ความสุขความสบายเป็นประโยชน์เกื้อกูลการกระทำนั้นจึงจะถือว่าดีสมบูรณ์แบบตรงกันข้ามทำไปแล้วผลดีไม่เกิดตามมาถือว่าไม่ครบเกณฑ์ก็ถือว่ายังไม่ดีพร้อม

ในการตัดสินใจนั้นพุทธจริยศาสตร์แม้จะให้เกณฑ์เอาไว้สำหรับตัดสิน แต่ก็ยังให้อิสระภาพไม่บีบบังคับ นั่นคือ มนุษย์มีอิสระตัดสินความถูกความผิดด้วยตัวเองได้ โดยใช้ปัญญาของตนเองพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบว่า อันใดเป็นคุณเป็นประโยชน์ แก่ตนเองและบุคคลอื่นก็ให้กระทำอันใดไร้คุณโทษทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น ก็ให้หลีกเลี่ยงเสีย

ด้วยกรอบคิดทางพุทธจริยศาสตร์นี้ จึงได้เห็นหลักโอวาท คำสั่งสอนตักเตือน กฎบัญญัติข้อห้าม ที่เป็นไปตามจารีตประเพณี หรือตามหลักคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ในระดับพื้นฐานนับตั้งแต่กติกากาจาริต ประเพณีของสังคม โดยกรอบหลัก การครองตน ครองคน และครองงาน ทั้งคุณุศลและบรรพชิต และคำสั่งสอนในระดับที่สูงขึ้นไป เป็นการอบรมพัฒนาจิตใจของตนให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งสัจธรรม ด้วยหลักภาวนา อันเป็นจริยศาสตร์ขั้นสูงมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ได้แก่การดับทุกข์ บรรลุสุขอย่างยิ่งคือพระนิพพาน^{๕๖} ทั้งนี้ยังต้องคำนึงถึงเรื่องดังต่อไปนี้ว่า

๑. ว่ามีคุณโทษต่อชีวิต หรือจิตใจและบุคลิภาพ คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเสริมบุคลิภาพที่ดีงามหรือไม่

๒. ว่ามีคุณโทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้ตนเดือนร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

๓. ว่ามีคุณโทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำให้ผู้อื่นเดือนร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นแก่ผู้อื่นและแก่ส่วนรวม

๔. ว่ามีมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ หรือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกลึกซึ้งดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองติเตียนหรือกล่าวโทษตัวเองได้หรือไม่

๕. ว่ามีมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่างๆทางสังคม เช่นกฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลาย

^{๕๖} พิลินธู โคตรสุโพธิ์, ปุราโณวาท: หลักจริยศาสตร์สร้างสมดุลงานชีวิตแบบล้านนา, หน้า ๑๒-

ตามกาลสมัยที่จะมีให้ถือกันไปโดยมมายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้ว ยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้นในแต่ละกรณี^{๕๗}

จากเกณฑ์การประเมินข้างต้นนี้ช่วยให้เราเข้าใจมโนทัศน์เกี่ยวกับความดีที่ประเมินจาก เนื้อแท้ของความดีเองที่มีฐานมาจากจิตที่เป็นกุศลหรือกุศลเป็นสำคัญ ส่วนวัตถุภายนอกเป็นเงื่อนไขที่ใช้ประกอบร่วมแง่ของผลที่เกิดขึ้นเท่านั้นแต่โดยหลักแล้วมุ่งเจตนาเป็นสำคัญ^{๕๘} ทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนดังนี้

๑. เป็นการกระทำที่เป็นกุศล
๒. เป็นการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น
๓. เป็นการกระทำที่บัณฑิตยอมรับและสรรเสริญ
๔. เป็นการกระทำที่เมื่อกระทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุข^{๕๙}

จากที่กล่าวถึงเกณฑ์ตัดสินในพุทธจริยศาสตร์ข้างต้นนี้กล่าวได้ว่าการจะตัดสินพฤติกรรม หรือสิ่งประการใดประหนึ่งนั้นจะต้องดูที่เจตนาเป็นหลักในการตัดสินว่าสิ่งที่ได้กระทำไปแล้วนั้นเป็น เรื่องที่ดี หรือชั่ว เป็นสิ่งที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม เป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เมื่อดูเจตนาแล้วเรา จะต้องดูคุณประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นมีโทษต่อตนเอง มีโทษต่อสังคมหรือไม่ เดือดร้อนตนเอง เดือดร้อนผู้อื่นหรือไม่ ซึ่งเป็นการดูผลของการกระทำหรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอีกทีหนึ่ง ซึ่งสามารถ สรุปได้ว่ากระทำนั้นจะต้องมีเจตนาที่เป็นกุศล การกระทำนั้นไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การ กระทำนั้นบัณฑิตหรือปราชญ์ยอมรับและสรรเสริญและการกระทำนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์และ ความสุข จึงเป็นการกระทำที่ดี

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๑๘๐.

^{๕๘} ชีโรชิตี เกิดแก้ว, พุทธปรัชญา : มิติการมองโลกและชีวิตตามความจริง , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๒.

^{๕๙} Sunthorn Na-Rangsi, The Buddhist Concepts or karma and Rebirth, (Bangkok : MahamakutRajavidyalaya Press, 1967/2519), p.216.